

כ' חשוון, תשע"ה, 13.11.2014

גיליון מס' 433

פרשת חיי שרה

הקידושין כהתחייבות הדדית של איש ואישה

מאת הרב יצחק בן דוד, מדרשת עין הנצי"ב

האם מבחינה הלכתית ניתן לאפשר מסירת טבעת מידיה של האישה לידיו של האיש, וזאת כחלק בלתי נפרד מטקס הנישואין ההלכתי? אני סבור שכן. כיצד? ואיך זה קשור לפרשת השבוע? על כך - בדברים הבאים.

פרשת חיי שרה סובבת כולה מסביב לעניין הנישואין: חלקה הראשון מתאר את רכישת מערת שדה המכפלה על ידי אברהם לאחר מותה של שרה, ואילו חלקה השני מתאר באריכות רבה את פרשת לקיחת אישה ליצחק בנו של אברהם. כך שהפרשה כולה סובבת סביב המסגרת הזוגית והמשפחתית: רגעי סיומה וסיכומה של מערכת יחסים אחת - הראשונה בתולדותיו של עם ישראל - ותחילתה של מערכת יחסים נוספת, לקראת המעבר לדור השני. לכך ניתן להוסיף את העובדה, שפרשת חיי שרה, היא הפרשה היחידה בתורה הקרויה על שמה של דמות נשית.

על רקע זה, לא מפתיע לגלות שחז"ל למדו את המקור לאופן יצירתם של הקידושין - דווקא מפסוק וממילה שמצויה בפרשת השבוע. בראשיתה של מסכת קידושין מופיעה הגזירה שווה הבאה: וכסף מנא לן? גמר "קיחה" "קיחה" משדה עפרון. כתיב הכא: "כי יקח איש אשה" וכתיב התם: "נתתי כסף השדה קח ממני" (בבלי קידושין ב, ע"ב). לימוד זה מטריד רבים ורבות: עולה ממנו לכאורה שאישה מקבילה לשדה ולרכוש. כשם ששדה נקנית על ידי כסף - כך גם לקיחתה ו'קנייתה' של האישה בשעת הקידושין.

בדברים הבאים, אני מבקש להציע פירוש אחר לחלוטין לגזירה השווה שפותחת את מסכת קידושין כולה.

רכישת שדה המכפלה על ידי אברהם, איננה בגדר רכישת שטח נדל"ני. היא בראש ובראשונה מחווה עמוקה של אהבה, של מחוייבות, ושל מסירות לאישה שליוותה אותו לאורך כל חייו. אברהם מחליט להנציח את דמותה ואת הקשר שלו עם שרה באמצעות מעשה סמלי רב משמעות של רכישת שטח ומבנה גדול לצורך קבורתה. חז"ל למעשה יוצרים אנלוגיה בין שני מעשים: נתינת הכסף לאישה בזמן יצירת הקידושין מצד אחד, ומנגד - נתינת הכסף לעפרון על ידי אברהם לאחר מות שרה, שנועד לשם רכישת שדה המכפלה. המעשה האחד הוא זה שמכונן ופותח את מערכת היחסים שבין בני הזוג, ואילו המעשה השני מהווה סיכום וסיום של מערכת היחסים הזו.

המכנה המשותף בין שני המעשים: שניהם מהווים אקט של נתינה והענקה.

בהקבלה זו, מגולמת למעשה האמירה הבאה: נתינת הכסף לאישה בשעת מעשה הקידושין איננה מתמצית בהיותה סמל למעשה של קניין מסוג כזה או אחר, אלא היא מהווה בראש ובראשונה סמל לחיים של נתינה והתמסרות. נתינה והתמסרות שיימשכו עד למוות, ואף מעבר לו (כמו במקרה של אברהם). נתינת הכסף לעפרון על ידי אברהם, נעשית לאחר מותה של שרה, בשעה שהוא כבר לא יכול לקבל ממנה דבר. מדובר ב'חסד של אמת', כלומר: נתינה והענקה שלא על מנת לקבל גמול כלשהו. על ידי ההקבלה בין נתינה זו לבין מעשה הקידושין, מבקש התלמוד לומר לנו את האמירה הבאה: אף ההתחייבות ההדדית שבין הגבר לאישה בשעת הקידושין צריכה להיות בעלת איכות שכזו, התחייבות שלא נועדה לשם קבלת גמול מנגד, אלא כביטוי צרוף של כבוד ואהבה לבן או בת בריתך.

פירוש זה משתלב היטב במהפכה הסמנטית שיוצרים חז"ל ביחס להקמתה של המסגרת הזוגית: חז"ל מכנים אותה בשם 'קידושין': הרי את מקודשת לי וכו' (וזאת, חשוב להדגיש, למרות שלמושג זה ככינוי למסגרת הזוגית, אין תשתית של ממש במקרא (ואין כאן מקום להאריך ביחס שבין המקרא לחז"ל בעניין זה).

ומה משמעותה של קדושה? דבר קדוש הוא דבר שהאדם אמור להביע כלפיו יחס של כבוד, של מחוייבות, ושל הענקה שלא מיועדת לקבלה של טובות הנאה מנגד. דבר קדוש הוא בראש ובראשונה משהו שאין כלפיו יחס רכושני או נצלני, אלא להיפך: מושא לכבוד, לאהבה ולמחוייבות. וכאן כמובן עולה השאלה המוצדקת הבאה: מדוע - לאור כל זאת - הנתינה נעשית באופן חד צדדי? מדוע רק האישה 'מתקדשת' על ידי הטבעת? והיכן ההדדיות המתבקשת לכאורה מן הדברים שנכתבו עד כה?

אני סבור שיש בסיס הלכתי ממשי לאפשר גם מסירת טבעת הפוכה מן החתן לכלה, וזאת כחלק בלתי נפרד מטקס הנישואין. דבר זה למדתי ממאמר נפלא שנכתב על ידי, הרב דב לינזר, ראש ישיבת חובבי תורה בניו יורק, שאת עיקרי הצעתו אני מבקש להביא כאן בפניכם (בתוספת מעט נופך משלי).

תמצית הרעיון היא כזו: במסגרת הנישואין, הבעל מתחייב לאישתו לקיים את חיובי הכתובה. כדי ליצור ולכונן את ההתחייבות, האיש נדרש לקנות בקניין סודר חפץ כלשהו. בדרך כלל נהוג שהרב שעורך את הטקס מקנה לחתן מפית כלשהי או עט, ובכך החתן מתחייב בחיובים החלים עליו מכח הכתובה, אך למעשה, הדרך הטובה ביותר מבחינה הלכתית לכונן את ההתחייבות, היא בכך שהמתחייב קונה משהו מאת האדם שהוא מתחייב כלפיו (שהרי קנין סודר מהווה בבסיסו מעין סמל ל'קנין חליפין', דהיינו: קנין שמתבסס על החלפה הדדית של כסף בתמורתו. משעה שישנו קנין של צד אחד, הצד השני זוכה באופן מיידי בתמורה שניתנת מן הצד השני) ובמקרה של חתונה: שהאיש יקנה חפץ כלשהו מידיה של אישתו, שכלפיה הוא מתחייב בחיובי הכתובה. חפץ זה יכול כמובן להיות טבעת. כך, באמצעות הענקת הטבעת מהאישה לאיש, יתממשו חיובי הכתובה שבהם מתחייב האיש.

ניתן אף להוסיף להענקת הטבעת משפט סמלי המקביל למשפט שנאמר על ידי החתן, כדוגמת: 'הרי אתה מתחייב לי בטבעת זו כדת משה וישראל' (שהרי חיובי הכתובה מבוססים הן על חובה בסיסית מדאורייתא [כדת משה] והן על חיובים נוספים מדרבנן [וישראל]).

באופן זה, ניתן לצעוד צעד נוסף בדרך שאותה הורו לנו חז"ל מלכתחילה, שעיקרה: השתתת מערכת היחסים הזוגית לא על קנין ורכושנות, אלא על קדושה, התחייבות והתמסרות הדדית.

הרב יצחק בן דוד, ראש מדרשת עין הנצי"ב, תושב עין הנצי"ב, נשוי לסמדר ואבא לאהרון, שקד ועמיה.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org